

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 2

ОЩЕ ЗА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ТРАПЕЗИЦА

Никифор Тодоров

MORE ON THE WESTERN FORTRESS WALL OF THE TRAPEZITSA HILL

Nikifor Todorov

Abstract: The article is dealing with the area of the western fortress wall, as a result of the carried out field observations of the Trapezitsa hill of the medieval Turnovo. The section of the western fortress wall under consideration with the round tower, postern, diversion facility and the transverse fortress wall to the river allows specifying the planning and making an attempt to build a working chronology of the stages of construction in this part of the fortress.

Key words: medieval Turnovo, Trapezitsa hill, western fortress wall.

Изследването на Западната крепостна стена на хълма Трапезица чрез редовни археологически разкопки за пръв път е осъществено в един малък сектор от Мария Долмова [Долмова, М. 1995; 2008]. Впоследствие при новите разкопки за фортификацията на тази част от крепостта, П. Караилив разчиства близо 45 м, от стената, южно от Северната порта, заедно с верижна военна сграда, които вече са публикувани в първи том от поредицата „Археологически проучвания на средновековния град Трапезица. Сектор Север“ [Пламен Караилив, в: Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилив, П. 2011, с. 119, 123]. През 2012 – 2013 г. екипът на К. Тотев, проучващ северната част на крепостта, разкрива още 28 м вътрешно лице от крепостната стена, заедно със сгради, свързани с обслужването на гарнизона [Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилив, П. 2013, с. 394 – 395; Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилив, П. 2014, с. 481 – 484]. Проучвания на Западната крепостна стена са извършвани по време на няколко археологически сезона в Западния сектор, където разкопките се ръководят от Йордан Алексиев [Алексиев, Й. 2010, с. 488 – 492; Алексиев, Й. 2011, с. 431 – 434]. Резултатите от разкопките на Западната крепостна стена са коментирани и в студията за историята на проучванията на фортификацията на крепостта Трапезица [Тодоров, Н. История... (под печат), pass.].

По време на изсичане на терена през есента на 2015 г., във връзка със социализацията на крепостта Трапезица¹, регистрирахме добре запазени зидове както от потерната (известна от плана на Шкорпил), така и от кула (разкрита от Алексиев), които успяхме отново да документираме². Липсата на описания за всичко това и каквито и да е конкретни наблюдения на археолога проучвател, наложи да извършим допълнителни измервания на запазената архитектура и анализ, използвайки за сравнение плана, публикуван при последните разкопки на Алексиев [Алексиев, Й. 2011, с. 431 – 434]. Неизясненият характер на сградите, долепени до западната крепостна стена, не позволява пълна интерпретация на фортификационните съоръжения. По тази причина само описваме разкритите от Алексиев крепостни стени и съоръжения, като само привеждаме някои лични наблюдения и анализ. По-ясни изводи за хронологията на строителството се налагат единствено по отношение на кръгла бойна кула, идентифицирана от плана на Шкорпил, която е полуразкопана, без да е маркирана на плана на Алексиев.

¹ Програмата за консервация, реставрация и социализация се осъществява от Община В. Търново.

² Ангажиран с плановата схема и стратиграфията на комплекса при църква № 8, Й. Алексиев оставя на заден план въпросите относно крепостното строителство. В самото техническо заснемане на обекта се установиха много грешки и неточности, които е трудно да се преодолеят, тъй като голяма част от реперите липсват.

Разкритият от Алексиев участък от крепостната стена обхваща площ от около 162 кв. м³. Вътрешното ѝ лице е разкрито на дълбочина от 1,2 м от нивото на терена⁴. Дебелината на крепостната стена е между 2,7 и 3 м.

Заслужава внимание планировката на участъка от крепостната стена, южно от „игуменарната“, отстоящ на 7,5 м от нея и попадащ в кв. № 89, 89 и 103. Тук стената прави чупка навътре (посока югоизток), след която продължава на юг. Запазена е на височина до 1,3 м, а дебелината ѝ достига до 2,8 м. При чупката външното лице на стената е заложено върху пласт от кафява пръст с височина 0,4 м. На 12 м южно от чупката е частично разкопана потерната, отбелязана с буква R на плана на Шкорпил. Тя е широка 0,9 м от изток, като от запад се наблюдава уширяване (около 1 м), което не може да бъде уточнено заради недовършените проучвания. Крепостната стена при потерната е запазена на височина 1,1 м от нивото на последните проучвания на Й. Алексиев. Не е съвсем ясно дали при разкопките е достигнато нивото на праговете, тъй като към момента проучената част е запълнена с разрушения от крепостната стена. Източно от потерната се проследява трасето на канала, идващ от щерната при църква № 8, продължаващ под потерната и излизащ извън крепостна стена посредством барбукан. Западно от потерната е долепено продължение на барбукана, извиващ в посока юг. Отводнителното съоръжение следва извивката на крепостната стена. Дължината му е 2,6 м, широчина 1,3 м, а височината от нивото на скалния венец е 0,7 м. Отворът на барбукана е с размери 0,3 м височина и 0,4 м широчина.

Южно от потерната е разкрита плътна бойна кула, маркирана на плана на К. Шкорпил като начална точка на напречния зид. Дебелината на крепостната стена тук е 2,5 м. Откъм вътрешното лице кулата е запазена на височина 0,5 м и 2,2 м при външното лице. Размерите на кулата са 5,2 м северозападно лице, 1,8 м западно лице⁵. Тук според нас ясно се разграничават поне две преустройства на крепостната стена, които позволяват да се изгради хипотеза за строителната периодизация.

През първия строителен период е изградена крепостната стена, която функционира самостоятелно, без допълнителни фортификационни съоръжения. Вероятно тогава е заложен и барбуканът, отвеждащ водите от щерната при църква № 8⁶.

Вторият период е свързан с частичен демонтаж на крепостната стена, изграждането на потерната и добавянето на продължението на барбукана. Отводнителното съоръжение е удължено в посока юг, с цел изтичащите води да не попадат върху пешеходното трасе. Конструктивните връзки показват, че през същия период е издигната и бойната кула с цел да фланкира пространството пред потерната. Във втория период кулата е имала полуцилиндрична форма с диаметър 6,6 м, която ясно се проследява при вътрешното лице. Фундирана е директно върху крепостната стена, като е оставен банкет с ширина, варираща между 0,5 м и 0,3 м. Вероятно през този период кулата е била плътна, тъй като в южната ѝ част се проследи запълване с ломени камъни, споени с бял хоросан.

Третият период на строителство включва преустройство на кулата и запълването на потерната, както и ремонт на крепостната стена. През този период кулата е допълнително преработена и има форма на неправилен трапец. От север тя се свързва с крепостната стена посредством дъговидна конструкция на калова спойка. Северозападното лице на стената е дълго 5,20 м, западното 2,6 м, а

³ Нейната дължина в посока север – юг е около 60 м, със средна широчина 2,5 м. Стената следва ръба на скалния венец с отстъп между 1,5 и 2 м, запазена на височина до 2 м. Изградена е в техника опус емплектум със средно големи и едри ломени камъни, размерите, на които достигат до 0,9 м дължина и 0,2 м височина. Участъка от стената (около 8 м), попадащ в кв. № 64 е напълно проучен. Външното лице е запазено до 0,5 м (на места с един или два реда зидария) и е директно фундирано в скалния венец върху тънък слой хоросан. Ясно личат следи от обмазване на фугите.

⁴ Стената е фундирана върху блокаж от едри полуобработени камъни, залети с бял хоросан, с височина от около 0,7 – 0,8 м, върху който е изграден нивелиращ ред, след който започва суперструкцията. От вътрешната страна на стената теренът е бил допълнително нивелиран и подравнен след изграждането с жълто-кафява трамбована пръст (сходна с тази при сондажа на източната крепостна стена). Суперструкцията на вътрешното лице е изградена от едри ломени камъни, споени с бял хоросан. Правят впечатление големите обмазани фуги, достигащи до 0,08 м широчина. Размера на вложените камъни варира между 0,6 – 0,8 м дължина и 0,2 – 0,4 м височина.

⁵ Кулата е недопроучена. Наложено е допълнително разчистване при извършване на настоящите наблюдения. Не успяхме да уточним всички размери, заради разрушенията след разкриването.

⁶ Барбуканът не бива да се обвързва хронологично със строителството на самата църква и щерната, тъй като отводнителните съоръжения са планирани и залагани през първия период на строителство на крепостната стена.

югозападното не се проследява, тъй като е унищожено от депо. Стената е запазена на височина до 2,2 м, като на места се проследяват отвори от напречна сантрачна скара. Преустройството в този период би следвало да се свърже с изграждането на напречния крепостен зид, слизащ до реката, който се явява и последен от строителството по цялата крепост.

Разгледаният участък от Западната крепостна стена с кръглата кула, потерната, барбукана и напречната крепостна стена към реката, позволяват да се уточни планировката и да се направи опит за изграждане на работна хронология на етапите на строителство в тази част на крепостта.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Алексиев, Й. 2010 – Йордан Алексиев. Археологически разкопки на Трапезица – сектор Югозападен / Манастир „Св. Иван Рилски.“ – АОР през 2009. София, 2010. [Jordan Aleksiev. Arheologicheski razkopki na Trapezitza – sektor Jugozapaden / Manastir “Sv. Ivan Rilski.” – AOR prez 2009. Sofia, 2010.]

Алексиев, Й. 2011 – Йордан Алексиев. Археологически разкопки на Трапезица – сектор Югозападен. Манастир „Св. Иван Рилски.“ – АОР през 2010. София, 2011. [Jordan Aleksiev. Arheologicheski razkopki na Trapezitza – sektor Jugozapaden. Manastir “Sv. Ivan Rilski.” – AOR prez 2010. Sofia, 2011.]

Долмова, М. 1995 – Мария Долмова. За укрепителната система на крепостта „Трапезица“ (предварително съобщение). – Археология, 3, 1995. [Marija Dolmova. Za ukrepitelnata sistema na krepostta “Trapezitza” (predvaritelno saobshtenie). – Arheologia, 3, 1995.]

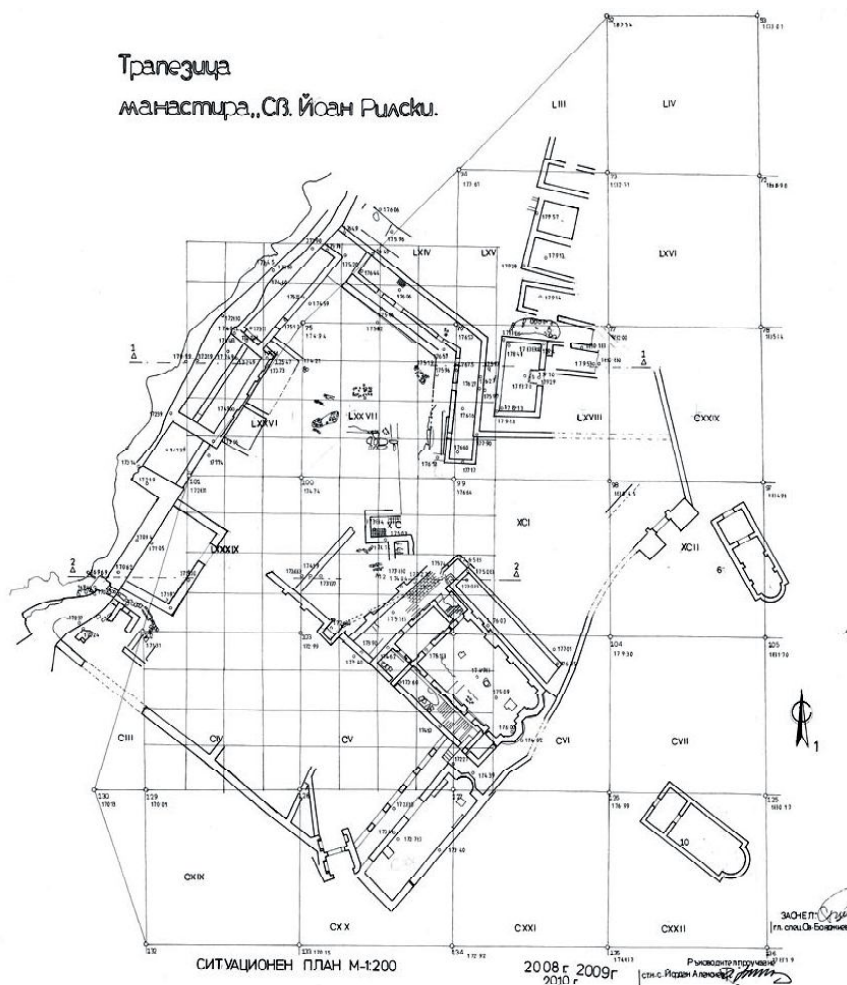
Долмова, М. 2008 – Мария Долмова. Трапезица в светлината на археологическите разкопки. Велико Търново, 2008. [Mariya Dolmova. Trapezitza v svetlinata na arheologichesките razkopki. Veliko Tarnovo, 2008.]

Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилюв, П. 2011 – К. Тотев, Е. Дерменджиев, П. Караилюв. Археологически проучвания на средновековния град Трапезица. Сектор Север. Том 1. Велико Търново, 2011. [K. Totev, E. Dermendzhiev, P. Karailiev. Arheologicheski prouchvania na sredновековния grad Trapezitza. Sektor Sever. Tom 1. Veliko Tarnovo, 2011.]

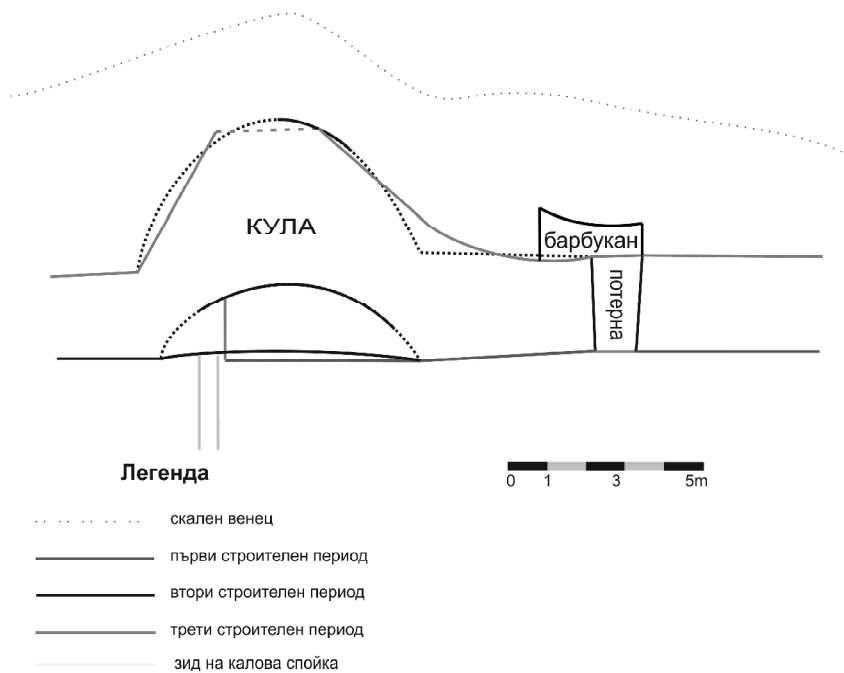
Тодоров, Н. История... (под печат) – Н. Тодоров. История на проучванията на фортификацията на крепостта Трапезица. (под печат). [N. Todorov. Istoria na prouchvaniyata na fortifikatziata na krepostta Trapezitza. (pod pechat).]

Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилюв, П. 2013 – Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилюв. Археологически разкопки на обект „Средновековен град Трапезица – сектор Север“ във Велико Търново. – АОР през 2012. София, 2013. [Konstantin Totev, Evgeni Dermendzhiev, Plamen Karailiev. Arheologicheski razkopki na obekt “Sredновековен grad Trapezitza – sektor Sever” vav Veliko Tarnovo. – AOR prez 2012. Sofia, 2013.]

Тотев, К., Дерменджиев, Е., Караилюв, П. 2014 – Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилюв. Археологически разкопки на обект „Средновековен град Трапезица – сектор Север“ (Дворцови сгради) във Велико Търново. – АОР през 2013. София, 2014. [Konstantin Totev, Evgeni Dermendzhiev, Plamen Karailiev. Arheologicheski razkopki na obekt “Sredновековен grad Trapezitza – sektor Sever” (Dvortzovi sgradi) vav Veliko Tarnovo. – AOR prez 2013. Sofia, 2014.]

Обр. 1. Крепостта Трапезица, Манастирски комплекс при църква № 8 – ситуационен план (по Й. Алексиев)

Обр. 2. Строителна периодизация на кула и западна крепостна стена. (Н. Тодоров)

Обр. 3. Кулата след разкопките през 2010 г.

Обр. 4. Потерна северно от кулата след разчистването през есента на 2015 г.